

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Vliv rodinného prostředí na
vzdělávání dětí z pohledu klientů
OSPOD Praha 20**

**Jaký vliv má nepodnětné rodinné prostředí na
školní úspěšnost a vzdělání dětí**

Jitka Pilcová

Katedra sociální práce
Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Mašát
Studijní program: Sociální práce
Studijní obor: Pastorační a sociální práce

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem svoji práci s názvem „Vliv rodinného prostředí na vzdělávání dětí z pohledu klientů OSPOD Praha 20“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna za účelem výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 13.12.2016

Jitka Pilcová

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o významu rodinného prostředí na školní úspěšnost a vzdělání dětí. Toto téma jsem se snažila popsat tak, jak se může projevat z pohledu klientů sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD) Praha 20.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit souvislost rodinného prostředí se vzděláním dětí. Jak ovlivňuje nepodnětné rodinné prostředí poznávací schopnost dětí. V případě, kdy dítě vyrůstá v nepodnětném prostředí, kde vzdělání není vysokou hodnotou, může být úspěšné ve studiu a dosáhnout vyššího vzdělání než jeho rodiče? Prvním podnětem pro mou bakalářskou práci byla kniha T. Katrňáka - Odsouzení k manuální práci, kde autor předkládá názor, že předávání kulturního kapitálu svým dětem vždy záleží na systematické práci rodičů, na tom, jak se staví ke škole a vzdělávání a toto vše se pak snaží dětem předávat. Typickým přístupem k výchově v rodinách s nízkým vzděláním jsou děti jako „plovoucí zátky“ bez vedení a opory. „Budu dělník jako táta, tak k čemu je mi učení? “ S autorem naprosto souhlasím. I přes to, že je velká pravděpodobnost, že děti rodičů s nízkým vzděláním budou opět nevzdělané, je také však v nejednom případě možné, že jejich děti dosáhnou vysokoškolského vzdělání. Je důležité, jaký přístup ke vzdělání mají jejich rodiče. Aby rodiče mohli rozvíjet lidský kapitál (vzdělání) svých dětí, musejí se o své dítě zajímat, motivovat ho, povzbuzovat a podporovat v širokém slova smyslu. Neméně důležité jsou kulturní aktivity, které dítě absolvuje spolu se svými rodiči, jakými jsou např. návštěvy divadel, koncertů a výstav, výlety do přírody, umělecké aktivity, aktivní sportování a hraní společenských her.

Klíčová slova

Rodina, rodinné prostředí, význam vzdělávání, školní úspěšnost, jazykový kód, kulturní kapitál,

Summary

This bachelor thesis deals with importance of family environment and its impact on the school success, as appears from the perspective of clients of OSPOD Prague 20th.

The aim of my thesis is to determine a relationship between family environment and education of children. How uninspiring family environment affects cognitive ability of children. Whether uninspiring family environment has an impact on school success of children. In the case of a child growing up in uninspiring environment where education has not a great value, is there any chance for such a child being successful in studying and achieve higher education than their parents? The first stimulus for my bachelor thesis was a book written by T. Katrňák "Sentenced to manual work", where the author submits opinion that the transmission of cultural capital to children always depends on the systematic work of parents, on how they approach school and education, and all of it trying to pass onto children. A stereotypical attitude to upbringing in families with low education their children are like "floating corks" without the guidance and support. "I'll become a worker like my dad. Why should I study then?" I entirely agree with the author. Despite the fact that there is a high probability that children of parents with very low education will again be uneducated, there are some cases, when their children reach an academic degree. It is crucial what approach parents take to the education, in a sense that they can develop human capital (education) of their children, parents should wonder about their kids, motivate them, encourage and support. Equally important are the cultural events and activities, such as visiting theaters, concerts, exhibitions, trips, artistic activities, active sports plays, playing board games, that the child can visit or participate in, together with their parents.

Keywords

Family, family environment, importance of education, school success, language code, cultural capital

Chtěla bych poděkovat PhDr. Vladimíru Mašátovi za věnovaný čas. Jeho cenné impulsy a podnětné otázky mi pomohly uvažovat v širších souvislostech a neulpívat na dílčích empirických poznatcích.

Obsah

Teoretická část

1 Úvod	7
2 Rodina jako jeden z hlavních faktorů ovlivňující vzdělání dítěte	11
2.1 Definice rodiny	11
2.2 Znaky rodiny.....	13
2.3 Funkce rodiny	13
3 Rodinné prostředí	17
3.1 Harmonické, funkční rodinné prostředí	17
3.2 Disharmonické, nefunkční, nepodnětné rodinné prostředí.....	17
4 Vliv rodinného prostředí na školní úspěšnost.....	19
4.1 Jazykový kód	20
4.2 Kulturní kapitál.....	21

Praktická část

5 Metodologie šetření.....	25
5.1 Metoda, technika, vzorek, místo a způsob sběru dat	25
5.2 Výzkumný problém, výzkumná otázka.....	26
6 Cíl výzkumného šetření	27
6.1 Výzkumný soubor a cíl šetření	27
6.2 Použité metody	35
6.3 Otázky	35
7 Popis a interpretace výsledků rozhovorů.....	37
8 Závěr a diskuse	41
9 Seznam literatury.....	43

Přílohy

1 Úvod

Pro tuto bakalářskou práci jsem si zvolila své vlastní téma zabývající se vlivem rodinného prostředí na vzdělávání dětí. Toto téma jsem si vybrala z několika důvodů.

V naší společnosti v posledních sto letech vzrostla důležitost formálního vzdělávání a rozšířila se jeho role jako činitele socializace. Po roce 1989 se význam vzdělání dle mého názoru značně pozměnil. Výzkumy ukázaly, že zatímco v roce 1992 považovala vzdělání za důležitý faktor životního úspěchu necelá třetina lidí (ve vyspělých zemích 80%), v roce 1997 to bylo již téměř 61%.¹ Většina z nás dnes nepochybuje o tom, že vzdělání je v současné době vstupní branou k zajištění dobrého zaměstnání, vyšší životní úrovně a v neposlední řadě i vyšší kvality života.

Již čtrnáctým rokem pracuji jako sociální pracovnice, z této doby šestým rokem na odboru sociálně-právní ochrany dětí. Ve své praxi se často setkávám s rodinami, kde vzdělání nehraje mnohdy žádnou roli. Jsou to hlavně rodiny neúplné, sociálně slabé, nefunkční. Děti z těchto rodin často neukončí ani povinnou školní docházku. Mnohé chodí během školní docházky za školu, se svými rodiči se věnují školní přípravě jen nepatrně, nebo se s nimi rodiče nepřipravují vůbec. O jejich školní výsledky se rodiče nezajímají, k lepším výsledkům své děti nijak nemotivují.

Postupem času jsem ze své praxe získala poznatek, jak nezastupitelná je ve výše uvedených rodinách role sociálního pracovníka. Vždyť jak vyplývá ze zákona o sociálně právní ochraně dětí, je naší povinností takovéto děti aktivně vyhledávat. Na našem odboru se takto děje i prostřednictvím psycholožky OSPOD. Při sanaci rodiny je důležité využívat sociálních služeb pro rodiny s dětmi, zařídit dětem např. doučování zdarma, nebo vyšetření speciálního pedagoga, aby mohla být zjednána náprava, v případě, kdy rodiče nemohou, nechtějí, nebo se dětem neumějí věnovat v oblasti jejich přípravy a vzdělávání.

¹ Havlík,R., Kořa,J. Sociologie výchovy a školy, 2002, s.82

Dále se zamýšlím nad otázkou, zda souvisí, či nikoli vzdělání rodičů se vzděláním dětí. Za dobu své praxe jsem se pouze v jednom případě setkala se sociálně znevýhodněnou rodinou, ve které oba rodiče měli základní vzdělání, jen málo se o vzdělání své dcery zajímali a ona i přes toto vše dosáhla vysokoškolského vzdělání. V mnoha případech je ovšem moje zkušenost z praxe taková, že pokud se dítě narodí do rodiny dvou vysokoškoláků, zpravidla i ono dosáhne terciárního stupně vzdělání, zatímco jen nízké procento dětí pocházející z rodiny méně vzdělaných rodičů dosáhne vyššího vzdělání než jeho rodiče.

Rodiče mají nemalý vliv na to, jakého vzdělání dosáhnou jejich děti. To, v jakém rodinném prostředí jsou děti vychovávány, se později odrazí v jejich vzdělanostních drahách. Kladu si též otázku, zda a jakým způsobem souvisí přístup rodičů v aktivitě a zájmu o vzdělání dětí či ve vnímání vzdělání ve smyslu jeho hodnoty. Někteří rodiče mají přehled o aktuálně probírané látce, i o prospěchu svých dětí, někteří rodiče zase naproti tomu za celou dobu například ani jednou nepřišli na třídní schůzky svých dětí. U mnoha dětí, které vyrůstají v nepodnětném rodinném prostředí, se jejich rodiče nezajímají o jejich školní výsledky ani o jejich chování a nejsou ochotni se zapojit do jejich přípravy na vyučování.

Bakalářská práce sestává ze dvou částí:

První část je teoretická a zabývá se vymezením základních pojmů. Definicí rodiny, významem a funkcí rodiny, jako primárního činitele socializace. V této části se též zabývám nepodnětným a disharmonickým rodinným prostředím. Dále je v této části kapitola, ve které se zabývám motivací ke vzdělání či její absencí, což považuji za důležité. Nemotivovaní rodiče nepovažují vzdělání za důležité.

Druhá část je praktická. Kvalitativní šetření jsem prováděla formou rozhovorů dětí a rodičů. Tyto rozhovory mají svou výpovědní hodnotu. Za velký přínos považuji znalost zázemí těchto rodin, vzhledem k mé práci na OSPOD. Seznámila jsem se s několika výzkumy, ve kterých se výzkumník soustředil na vliv školní úspěšnosti dětí ve vztahu k rodinnému prostředí. Jenom málo výzkumů se však věnuje vlivu rodinného prostředí na význam vzdělání dětí. Motivace a podpory dětí svými rodiči v oblasti vzdělání. V praktické části jsem se tedy snažila analyzovat výše uvedené.

TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

2 Rodina jako jeden z hlavních faktorů ovlivňující vzdělání dítěte

2.1 Definice rodiny

Rodina funguje jako nejvýznamnější socializační činitel. Je nejdůležitějším převodním mechanismem v předávání hodnot z generace na generaci.² Stojí na počátku rozvoje osobnosti a má možnost ho v rozhodující fázi ovlivňovat. Je nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla již v pradávných dobách především z potřeby své potomky ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat na život. Potřeba dítě chránit, starat se o ně, vychovávat je a vzdělávat zůstává i do současné doby potřebou životní.³

Ve spojitosti s rodinou je často použit termín systém. Tento termín slýcháme v psychologii, sociologii a pedagogice velice často. Rodina je chápána jako systém, kde každý člen rodiny v interakcích ovlivňuje ostatní členy rodiny a ostatními je ovlivňován. Prvky tohoto systému netvoří jednotliví lidé sami o sobě, ale lidé ve vzájemných vztazích a ve vzájemné součinnosti. Tento systém má svůj vývoj a dynamiku. V rodině se dále vytvářejí podsystemy, které je možné nazvat dílčími systémy a které jsou dány nejčastěji generační příslušností, pohlavím, neméně důležité jsou i povahové rysy.⁴

Rodinné prostředí je prvním a základním životním prostředím člověka. Dnes již nelze pochybovat o tom, že do rodinného prostředí, do kterého se dítě narodí a ve kterém vyrůstá a žije, v něm zanechává zřetelné stopy a v nějaké míře jej poznamenává a ovlivňuje. Rodina hraje mimořádně velkou roli v sociální determinaci jedince. Z hlediska sociálně psychologického a sociologického je rodina tzv. malou a neformální

² Kvapilová, Z. Kapitoly ze sociální pedagogiky, 1996, str. 27

³ Matějček, Z. Co děti nejvíc potřebují, 1994 str. 17

⁴ Matějček, Z. Co děti nejvíc potřebují, 1994 str. 48-49

skupinou. Současná rodina bývá často menší a demokratičtější, než bývala rodina v minulosti. Rodina je zpravidla první referenční skupinou, k níž má jedinec kladný vztah. Nemůžeme dobře poznat dítě, pokud neznáme jeho rodinu a podnětnost rodinného prostředí pro rozvoj jeho osobnosti.

Školní úspěšnost dítěte bývá (více u vzdělanějších rodičů) jednou ze základních hodnot rodiny, dokonce nezřídka patří k měřítkům její úspěšnosti. Získání vzdělání jsou vnímány jako prostředek udržení sociálního statusu v rodině či mezigenerační sociální mobility.⁵

A. Giddens rodinu představuje jako skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. (in 6)

Dále se Hellus odkazuje na Velký sociologický slovník (1997), který vyznačuje rodinu jako nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury a také základní ekonomickou jednotkou. Hlavní funkce spatřuje v reprodukci trvání lidského biologického druhu a výchově, respektive socializaci potomstva, ale i přenosu kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.

Taktéž Kraus a Poláčková definují rodinu jako prostředí, které zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina však plní určité role i ve vztahu ke společnosti. Je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.

Těžko lze najít prostředí, které by tak jako rodina odpovídalo potřebám dětí a vytvářelo tak účinné výchozí podmínky pro rozvoj jejich osobnosti, včetně jejich vzdělávací úspěšnosti.⁶

⁵ Havlík,R. Kořa,J. Sociologie výchovy a školy, 2002, s. 75

⁶ Hellus,Z. Sociální psychologie pro pedagogy, 2015, s. 219

2.2 Znamky rodiny

Nemalé změny v rodině v posledních letech zasáhly též sociální role rodičů. Muži již nemají v rodině tak výsadní postavení a ženy získaly některá práva i povinnosti, které dříve zastávali pouze muži. Výše vedené téma by se zcela jistě dalo podrobněji rozvést, ale bylo by to téma na samostatnou práci. Tezovitě řečeno, hlavní změny z pohledu rodiny se dají nejčastěji pojmenovat takto:

Rodina se často dostává do jisté izolovanosti

Rodina se také zmenšuje

Nastává dezintegrace rodiny

V rodině je značné časové zaneprázdnění

Model současné rodiny bývá stále častěji dvoukariérový

V současné rodině je vyšší výskyt rozvodů

Rodiny jsou více diferencovány podle socioekonomické úrovně ⁷

2.3 Funkce rodiny

V současné době požadavky a nároky na rodinu vzrůstají. Následkem vysokých nároků na rodinu je často její nedostatečné fungování. V důsledku této skutečnosti se však v dnešní době posílil význam rodiny jako prostředí, které se stává útočištěm před světem. Rodina je více než v dobách dřívějších mnohdy jediným opěrným bodem, do kterého se její členové – zejména děti, mohou před vnějším světem uchýlit. Rodina v institucionálním smyslu patří mezi základní sociální útvary.

⁷ Sobotková, I. Psychologie rodiny, 2012, s. 72

V tomto smyslu plní pro společnost především tyto funkce:

Funkce biologicko-reprodukční

Je významná jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří tvoří rodinu. Společnost k tomu, aby se mohla vyvíjet, potřebuje reprodukci. Z tohoto důvodu je v jejím zájmu, aby se rodil co největší počet dětí. Podstata této funkce se nemění, v poslední době však ve vyspělých zemích vzrůstá trend „jedináčků“. Dítě je často vnímáno jako překážka v kariéře a vlastní seberealizaci rodičů. Dokonce přibývá mladých párů, které vůbec neuvažují o tom přivést na svět dítě. Jak ve své publikaci uvádí Bohuslav Kraus, v roce 1999 se v ČR narodilo nejméně dětí za celé 20. století.

Funkce sociálně-ekonomická

Tato funkce zahrnuje mnoho aspektů. Rodina je významným prvkem v rozvoji ekonomického systému společnosti. Její členové se zapojují v rámci svých povolání do výrobní sféry a současně se stávají spotřebiteli. Porucha ekonomické funkce rodiny se projevuje v hmotném nedostatku.

Funkce ochranná

Tuto funkci můžeme též nazvat funkcí zaopatřovací, či pečovatelskou. Zahrnuje zajišťování základních životních potřeb (biologických, hygienických, zdravotních) všech členů rodiny. Děti jsou nejprve zaopatřovány svými rodiči, kteří by je měli učit a vést k tomu, že později budou právě ony pečovat o ně- své rodiče, či prarodiče.

Funkce emocionální

Je funkcí zásadní a nezastupitelnou. Rodina by měla dětem vytvářet potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty. Jak ve své publikaci uvádí B. Kraus, v důsledku všech změn, které od 90.let minulého století lze u nás pozorovat přibývá rodin, které tuto funkci (ať již z důvodu rozvodů, dezintegrace, nebo zaneprázdněnosti) plní jen s velkými obtížemi, respektive neplní téměř vůbec.

Funkce socializačně výchovná

Tato funkce je pro téma, které jsem si ke své bakalářské práci podstatná, proto bych se jí v následujícím textu chtěla věnovat více.

Tato klíčová funkce rodiny je spojena s její funkcí mechanického společenského dědění neboli předávání návyků nutných pro život mezi lidmi, nutných pro orientaci v poznávacích stereotypech, nutných pro regulaci zachovávání hodnot a norem.⁸

Rodina je pro dítě první sociální skupinou, která ho učí osvojování si základních návyků a způsobů chování. Rodiče jsou pro dítě vzor, kterému se chtějí podobat ve všech směrech a se kterým se identifikují. Důležitou úlohou socializačního procesu v rodině je příprava dětí na vstup do života. Výchovná funkce rodiny ve smyslu přípravy dítěte na život ve společnosti je nenahraditelná a zásadní.

Zdeněk Helus ve své publikaci popisuje deset nejdůležitějších sociálně-psychologických funkcí rodiny, jejichž realizace má zásadní význam pro zdravý vývoj dítěte a pro jeho úspěšnou socializaci. Rodina v dítěti zakládá, upevňuje a dále rozvíjí vědomí povinnosti a odpovědnosti. Děje se tak zejména tím, že dítě je přirozeně a nenásilně zapojováno do

⁸ Máchová, J. Spor o rodinu, 1979, s. 67

společných rodinných činností (herních, pracovních, zájmových, rekreačních).⁹

Málokdy se však stává, aby se narodilo dítě s jistými vrozenými dispozicemi, které by se zásadně lišily od znaků rodinného prostředí. Ihned od narození do sebe dítě „vstřebává“ vše, co má kolem sebe a co se kolem něj děje.

Rodina umožňuje i rozvoj nadání dítěte a hlavně dítě záměrně výchovně ovlivňuje tak, aby splnilo představy svých rodičů¹⁰. Pokud rodiče nepovažují vzdělání svých dětí za důležité a ve výchově svým dětem tyto hodnoty nepředávají, není potom pro dítě vzdělání a uplatnění se v dospělosti prioritou.

⁹ Helus, Z. Sociální psychologie pro pedagogy, 2015, s. 221

¹⁰ Klein, V. Rosinovský R. Sociální pedagogika pro pomáhající profese, str. 40

3 Rodinné prostředí

Téma vlivu rodinného prostředí na vzdělávání dětí bývá často součástí pedagogických, psychologických a sociologických výzkumů i úvah. Platí, že nejsilnější vliv na budoucí uplatnění svých dětí mají jejich rodiče. Vždyť i známé přísloví praví: „jablko nepadá daleko od stromu“. Rodinné prostředí je v každém stadiu vývoje dítěte široce a hluboce formujícím sociálním prostředím.

3.1 Harmonické, funkční rodinné prostředí

Hlavní úlohou socializačního procesu v rodině zůstává příprava dětí na vstup do praktického života. Dítě od narození a po celou dobu života v rodině přijímá široké spektrum nejrůznějších informací a aktivně je zpracovává v souladu se svými přirozenými vlohami, biologickými a psychickými potřebami, se svými zkušenostmi, ale i s hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou především rodiče.¹¹

Jestliže dítě vyrůstá v harmonickém, funkčním rodinném prostředí, jsou mu v tomto prostředí předávány hodnoty a normy, jakými je např. hodnota vzdělání a vztah ke vzdělání.¹² Tyto normy a hodnoty se dítě učí sdílením, ale i pozorováním a napodobováním chování rodičů.¹³

3.2 Disharmonické, nefunkční, nepodnětné rodinné prostředí

Rodina je velice křehká a stává se snadno dysfunkční, protože stačí, aby přestal být funkční jediný její členek.¹⁴ V nefunkčním rodinném prostředí je bezprostředně ohrožena celá rodina, zvláště však dítě. Ve své praxi se setkávám s dětmi, které jsou vychovávány a vyrůstají v tomto nepodnětném rodinném prostředí velmi často.

¹¹ Kraus, B. Základy sociální pedagogiky, 2008, s. 72

¹² Procházka, M. Sociální pedagogika, 2012, s. 107

¹³ Havlík, Halászová, Prokop Kapitoly ze sociologie výchovy, 1996, s. 68

¹⁴ Havlík, Halászová, Prokop Kapitoly ze sociologie výchovy, 1996 s. 68

Rodičům v těchto rodinách nezáleží na tom, jak jejich dítě tráví volný čas, jak prospívá ve škole. Jen málo, nebo vůbec nepovzbuzují dítě k aktivnímu učení. Nepodnětným rodinným prostředím můžeme nazvat prostředí, které dítě nedostatečně motivuje. Děti, které vyrůstají v takovém prostředí, mívají od svých rodičů nedostatečnou podporu při domácí přípravě, což bývá jednou z hlavních příčin jejich školní neúspěšnosti.

4 Vliv rodinného prostředí na školní úspěšnost

O školní úspěšnosti hovoříme tehdy, když školní výkon žáka odpovídá požadavkům školy. Úspěšnost sama o sobě souvisí s vnitřním pocitem uspokojení, který se dostaví po záměrné aktivitě dítěte v interakci s okolním světem. V jistém slova smyslu je člověk úspěšný, dosáhne-li svého cíle.¹⁵

Jaký může mít rodinné prostředí vliv na školní úspěšnost dětí? V literatuře, kterou jsem pro svou bakalářskou práci studovala, se uvádí různé faktory rodinného prostředí, které ovlivňují školní úspěch. Mezi hlavními faktory je socio-kulturní zázemí rodiny, struktura rodiny, výchova, vztah mezi rodiči a dětmi a rodinná atmosféra.

Do socio-kulturního zázemí rodiny je zahrnuto vzdělání rodičů. Ve výzkumné studii Hvozdík (1973) o vlivu rodinného prostředí na školní prospěch žáka bylo zjištěno, že více než 2/3 rodičů neprospívajících žáků nemají dokončené základní vzdělání, zatímco 4/5 rodičů prospívajících žáků mají středoškolské či vysokoškolské vzdělání. Vzdělání rodičů je jedním z nejvýznamnějších faktorů rodinného prostředí, protože ovlivňuje další činitele, kteří souvisí se školní úspěšností dětí. Se vzděláním souvisí doba, kterou svým dětem rodiče věnují (rodiče s vyšším vzděláním se svým dětem věnují více), čtení knih a další zájmové činnosti. Výzkumná studie ukázala, že dobře prospívajícím dětem se rodiče věnují podstatně více, u 70% žáků neprospívajících probíhá příprava do školy bez kontroly rodičů.¹⁶

Způsob výchovy v rodině má taktéž vliv na školní úspěšnost dítěte. Rodiny prospívajících a neprospívajících žáků se liší v organizaci dne a přípravě na vyučování. U rodin, které vychovávají děti neprospívající ve škole, převažuje náhodnost zájmů, nedostatek pozitivního vedení a

¹⁵ Hvozdík, J. Základy školské psychologie, 1986, s. 82

¹⁶ Hvozdík, J. Psychologický rozbor školských neúspěchů žáků, 1973, s. 27

soustavné kontroly. Děti se v takovémto rodinném prostředí nepřipravují na vyučování a nedostává se jim od rodičů pomoci v učení. Rodiče, kteří se o své děti intenzivně zajímají, poskytují dětem citové podněty. Tyto děti pak mají lepší školní prospěch.

Rodinné prostředí tedy vliv na školní úspěšnost dětí bezesporu má a faktorů rodinného prostředí, které ovlivňují vzdělávání a školní úspěšnost dětí je poměrně mnoho.

4.1 Jazykový kód

Každá rodina se řídí určitými organizačními principy vzájemné komunikace. Stejně důležité jako jazyková výuka ve škole je také jazykové klima rodiny. V rodině si každé dítě během své socializace osvojuje rozdílné používání jazyka (kódy a formy řeči). Pro jazykový kód, který si dítě osvojí je důležité rodinné prostředí, ve kterém vyrůstá. Na tom, v jakém sociokulturním rodinném prostředí dítě vyrůstá a ve kterém si osvojuje jazykový kód, poté závisí i jeho vzdělávací úspěšnost.

Fakt, že děti pocházející z dělnických poměrů si ve škole nevedou stejně dobře jako jejich vrstevníci ze středních vrstev, vedl britského sociologa Basila Bernsteina ke klinické studii o společenských vrstvách a řečových kódech. Ve své práci vycházel z teorie konfliktu a zkoumal daný problém prostřednictvím analýzy jazykových dovedností. Již v 70. letech 20. století zastával názor, že děti z různých sociálních poměrů si už od raného dětství vytvářejí odlišné řečové kódy, tedy formy řeči, které ovlivňují jejich pozdější zkušenost ve škole. Nešlo mu ani tak o rozdíly ve slovní zásobě či o vyjadřovací schopnosti, neboť ty jsou obvykle výsledkem myšlení, ale spíše o systematické rozdíly ve způsobu používání jazyka, zejména při srovnání dětí z různých prostředí.¹⁷ Teorie řečových kódů Basila Bernsteina má ve vzdělávání velký vliv a podle jeho metodiky byla provedena celá řada výzkumných studií a jako teoretik vzdělání je znám po celém světě.

¹⁷ Giddens, A. Sociologie, 2013, s. 767

V nepodnětném rodinném prostředí si dítě osvojuje omezený jazykový kód, který je možné popsat následovně: krátké, gramaticky jednoduché věty, málo složité skladebné struktury, nebo časté užívání spojovacích výrazů (teda, no tak, prostě), dále jen omezený počet verbálních znaků pro vyjádření osobních reakcí, mínění a přání. Děti s omezeným jazykovým kódem mívají horší prospěch ve škole. Nedokonalost v užívání jazyka vede k potížím, které se v průběhu školních let zvětšují. V rodinách, kde rodiče dětem v dětství čtou, nebo povídají pohádky, hovoří s nimi o tom, co bylo ve škole, probírají podstatné události dne, si dítě osvojuje rozvinutý jazykový kód, který je pro dítě jedním z důležitých předpokladů pro budoucí osobní i profesní uplatnění.

4.2 Kulturní kapitál

Kulturní kapitál zahrnuje typy znalostí, dovedností a kvalifikace, jež svým držitelům poskytují jisté výhody. Může být ztělesňován (konkrétními verbálními projevy), objektivizován (v kulturních produktech) nebo institucionalizován (ve formě dosaženého vzdělání).¹⁸ T. Katrňák nazývá kulturním kapitálem um, který si člověk v rodinném prostředí osvojil a znalosti, které v tomto rodinném prostředí získal.

Kulturním kapitálem můžeme rozumět kognitivní kulturní schopnosti, které předávají rodiče svým dětem. Pojem kulturní kapitál je termín tak volný, že pod jeho obecný rámec je možné dosadit různé konkrétní obsahy. Mezi vtělený kulturní kapitál rodiny můžeme zahrnout kulturní postoje, způsoby a preference chování, které dítě získává během své rodinné socializace. Mezi objektivizovaný kulturní kapitál v rodině je možné zahrnout předměty dlouhodobé spotřeby, jakými jsou např. knihy, obrazy, hudební nástroje atp.

¹⁸ Giddens, A. Sociologie, 2013, s. 984

Kulturním kapitálem v rodině jsou například kulturní aktivity, aktivní trávení volného času rodiny, čtení a dostupnost knih. Pokud dítě vyrůstá v rodině vybavené kulturním kapitálem, kde rodiče diskutují o budoucích plánech dítěte, má mnohem větší předpoklady k lepší a kvalitnější vzdělávací dráze. Děti, které vyrůstají v rodinách vybavených kulturním kapitálem, ve kterých rodiče více čtou, chodí do knihovny, mají doma více knížek, častěji navštěvují divadla, koncerty či výstavy, pak mívají ve škole lepší prospěch. Naproti tomu děti z rodin, s větší vzdělávací pasivitou a vlastním nižším kulturním kapitálem čtou méně, častěji vůbec nechodí na žádný kroužek a aktivně spolu s rodiči netráví mnoho času. Rodiny disponující kulturním kapitálem také častěji diskutují s dítětem o jeho budoucích plánech. Rodiny, ve kterých nedisponují kulturním kapitálem je naopak příznačný pasivní výchovný styl, který, jak jsem již zmínila v úvodu své práce, se též označuje termínem "volně plovoucí zátky", nekladou žádný důraz na to, co jejich dítě dělá, ponechávají mu volnost a často očekávají, že se o jeho vzdělanostní dráhu postará škola. Ta však může ke kulturnímu kapitálu jen něco dodat, rozšířit ho, ale nedokáže kulturní kapitál vytvořit. Kulturní kapitál je z větší části inkorporovaný (ztělesněný).¹⁹ Dětem z rodin s vysokým kulturním kapitálem umožňují jejich zvyky získané v rodině relativně snadno a výhodně transformovat kulturní kapitál rodiny v dobré výsledky ve škole, které pak vedou k jejich celkové školní úspěšnosti.

Rodiče by si měli uvědomovat, že za možnosti a potencialitu svých dětí by měli převzít zodpovědnost. Rodič je právě tím, kdo může vytvářet co nejlepší podmínky pro vývoj a socializaci svých dětí. Hlavní důraz je přitom třeba klást na možnosti rozvoje, které jsou každému dítěti vlastní. Rodiče tyto možnosti svých dětí mohou aktualizovat, takže dítě bohatě rozvíjí své schopnosti, zájmy, dovednosti.

¹⁹ Singly, F. Sociologie současné rodiny, 1999 s. 27

Mohou je ale také potlačit, tzv. blokovat, takže dítě z toho všeho, co by se v něm mohlo za lepších podmínek socializačního a výchovného působení rozvinout, rozvine jen malou část.²⁰

Kulturní aspekty stratifikace jsou nejúžeji spjaty s postoji ke vzdělání, a tedy i se vzdělanostními aspiracemi a úspěšností. Velký význam zde mají výzkumy reprodukce „kulturního kapitálu“, případně vlivu jazykových kódů, kdy „rozvinutý jazykový kód“ středních vrstev zvýhodňuje děti z těchto vrstev ve zvládnání požadavků školní docházky.²¹

²⁰ Helus,Z. Sociální psychologie pro pedagogy, 2015, s. 238

²¹ Havlík,R. Kořa,J. Sociologie výchovy a školy, 2002, s. 94

PRAKTICKÁ ČÁST PRÁCE

5 Metodologie šetření

5.1 Metoda, technika, vzorek, místo a způsob sběru dat

Pro výzkumné šetření jsem zvolila kvalitativní metodologii založenou na rozhovorech. Pro vyhodnocování a zpracování dat z těchto rozhovorů jsem si sestavila tabulku. Výsledky, které jsou v tabulce znázorněny, byly v následujícím textu interpretovány.

Do mého výzkumného souboru byly zapojeny celkem čtyři rodiny. Výzkumných rozhovorů se zúčastnily čtyři matky a devět dětí. Rozhovoru č.1 se zúčastnila matka a jedno dítě. Rozhovoru č. 2 se zúčastnila matka a tři děti. Rozhovoru č. 3 se zúčastnila matka a tři děti. Rozhovoru č. 4 se zúčastnila matka a dvě děti. Všechny výše uvedené rodiny osobně znám díky dlouhodobé spolupráci s OSPOD.

Všechny rozhovory jsem nahrávala do diktafonu a následně jsem je doslovně přepisovala. V rozhovorech jsou mnou kladené otázky označeny V – výzkumník. Každá z matek je v rozhovorech označena číslicí 1-4, děti jsou v rozhovorech pojmenovány svými křestními jmény. Všem zúčastněným jsem sdělila, k jakému účelu jsou tyto rozhovory pořizovány. Všechny rodiny s výše uvedeným souhlasily, což je doloženo v příloze č.1 této bakalářské práce.

Rozhovory byly realizovány v průběhu července a srpna 2016. Probíhaly v prostorách místnosti psychologů OSPOD. Jedná se o příjemné prostředí herny, kde je k dispozici množství hraček pro menší děti a her pro děti staršího školního věku. Rozhovory probíhaly s každým členem rodiny zvlášť. Ani u dětí mladšího školního věku nebyla s jejich souhlasem matka přítomna.

5.2 Výzkumný problém, výzkumná otázka

Hlavním cílem tohoto kvalitativního výzkumu bylo zjistit, zda souvisí nepodnětné rodinné prostředí se vztahem ke vzdělání a školní úspěšností u dětí, které v takovéto rodině vyrůstají.

Dále se ve svém výzkumu zabývám vlivem kulturního kapitálu rodiny na vzdělání dětí. Ovlivňuje rodinné prostředí hodnotu vzdělávání dětí?

Na všechny tyto výše položené otázky jsem se snažila najít odpověď prostřednictvím rozhovorů vedených s rodinami a kazuistických přehledů.

6 Cíl výzkumného šetření

6.1 Výzkumný soubor a cíl šetření

Pro svůj výzkum jsem zvolila výzkum kvalitativní formou rozhovorů. U tohoto typu výzkumu je poměrně slabá standardizace, proto má tento výzkum nízkou reliabilitu. Slabá standardizace kvalitativního výzkumu realizovaná formou otázek a odpovědí však může mít poměrně vysokou validitu.

Cílem tohoto kvalitativního výzkumu je zjistit, zda souvisí nepodnětné rodinné prostředí v rodinách se vztahem ke vzdělání a školní úspěšnosti u dětí vyrůstajících v takovéto rodině.

Výzkumným souborem mé bakalářské práce jsou čtyři rodiny, ve kterých figuruje pouze jeden rodič a tím je matka. Otcové těchto dětí s nimi nejsou v žádném, nebo pouze občasném kontaktu.

Tyto rodiny jsou klienty OSPOD Praha 20. Za velký přínos považují znalost zázemí těchto rodin, s nimiž probíhá dlouhodobá spolupráce. Šetření je doplněno kazuistickými podklady.

U níže uvedených kazuistik jednotlivých rodin jsem čerpala ze spisové dokumentace, která je vedena na OSPOD.

Kazuistiky sledovaných rodin:

Rodina 1:

Matka (43 let) základní vzdělání, otec (41 let) nedokončené základní vzdělání, nezletilý (dále nezl). Martin (15 let) studium na Open Gate, nezl. Filip (8 let) těžce zdravotně postižený.

Anamnéza

V této rodině dobře fungují prarodiče. Ač matka má sama základní vzdělání, o školní výsledky svého syna se zajímá. Celodenně pečuje o těžce

zdravotně postiženého mladšího syna Filipa. Záleží jí na budoucnosti svých synů. Díky dlouhodobé spolupráci s OSPOD je nezl. Martin studentem na gymnáziu Open Gate. Zde studuje na sociální stipendium internátní formou. Matka se se synem v rámci možností snaží společně trávit čas.

Spolupráce

Matka spolu se svou matkou (babičkou nezl.) zkontaktovala OSPOD v roce 2001, dva měsíce před narozením Martina. Otec v té době nastupuje do výkonu trestu. Po narození Martina proběhlo řízení o určení otcovství a řízení o úpravě poměrů. OSPOD ustanoven opatrovníkem nezl. Martina. Matka bydlí s Martinem u svých rodičů, kteří pomáhají matce s nezl. Po dovršení Martinových tří let nastupuje do mateřské školy (dále MŠ) a matka do zaměstnání. Rodina v této době dobře funguje.

V roce 2007 návrat otce z výkonu trestu. S matkou obnovili společnou domácnost i přes nesouhlas prarodičů. V roce 2008 narození nezl. Filipa. Časté konflikty mezi prarodiči a otcem. Následně otec opouští společnou domácnost. V polovině roku 2008 otec opět nastupuje do výkonu trestu. Matce s nezl. Martinem a Filipem zprostředkoval OSPOD pobyt v azylovém domě (dále AD) z důvodu narůstajících konfliktů mezi ní a jejími rodiči. Matka uvažuje o možnosti adopce nezl. Filipa. Při spolupráci s OSPOD uvádí, že situaci nezvládá, na vše zůstala sama.

V této době se na OSPOD obrací zdravotnické zařízení, které přijalo nezl. Filipa. Byla nutná hospitalizace s podezřením na shaker baby syndrom. Probíhá trestní řízení, které bylo odloženo, ničí vina nebyla prokázána. Nezl. Filip má však následky s těžkým zdravotním postižením. V této době se opět zapojují prarodiče, pomáhají matce hlavně s péčí o nezl. Martina, který u nich dočasně bydlí. Nad rodinou z důvodu zahájeného trestního řízení ustanoven soudní dohled. Probíhá intenzivní spolupráce s OSPOD. Matce díky intervenci OSPOD přidělen byt a prostřednictvím nadačního fondu, získány prostředky na jeho vybavení. Péče matky o těžce zdravotně postiženého Filipa je dobrá. Díky dlouhodobé spolupráci s OSPOD matka na návrh psychologičky souhlasí s možností Martinova studia na Open Gate.

V roce 2012 po úspěšném složení přijímacích zkoušek Martin nastupuje formu internátního studia na sociální stipendium, které mu zprostředkoval OSPOD. Následně se otec vrací z výkonu trestu a zakládá novou rodinu. Na OSPOD se intenzivně obrací s tím, že zásadně nesouhlasí, aby syn studoval. Dle jeho názoru je potřeba, aby syn začal co nejdříve pracovat a zabezpečil tak matku a bratra. Proti návrhu matky na zvýšení výživného se odvolává. Výše uvedené argumenty předkládá i u odvolacího soudu. Tento jeho odvolání z morálních důvodů zamítá. Od roku 2015 matce zprostředkováno OSPOD vzdělávání nezl. Filipa v Dětském centru Paprsek. Na návrh OSPOD zrušen soudní dohled nad rodinou.

Analýza

Nezl. Martin studuje s výborným prospěchem. Studium ho baví, zajímá, navštěvuje množství mimoškolních aktivit, které gymnázium nabízí. Při víkendových pobytech doma se s ním matka snaží trávit společný čas v rámci svých možností. Péči o mladšího Filipa se v té době snaží přebírat prarodiče. Dědeček s Martinem v době letních prázdnin hodně cestuje, v posledních letech např. společně projeli celou střední Evropu a každoročně Martina bere na dovolenou k moři. Matka se dobře naučila Martina za školní úspěch chválit i přes skutečnost, že toho zpočátku vůbec nebyla schopna. Díky spolupráci s psychologkou se tato podpora Martina matkou začala dařit. Sama matka i několikrát do měsíce kontaktuje tel. nebo i osobně navštíví OSPOD, aby informovala o školních úspěších Martina a zdravotním stavu Filipa. Před dvěma lety byla matce psychologkou OSPOD zprostředkována terapie v Centru sociálních služeb, kam matka do současné doby pravidelně dochází a sděluje, že pro ni se tato terapie jeví být velkou oporou.

Rodina 2:

Matka (48 let) nemá ukončené základní vzdělání, otec Josefa (52 let) nemá ukončené základní vzdělání, invalidní důchodce (dále ID), nezl. Josef (9) druhá třída základní školy (dále ZŠ), nezl. Marie (16) výchovný ústav (dále VÚ), v současné době na útěku, nezl. Roman (16) studium na obchodní akademii, otec Marie a Romana není zapsán v rodném listě (dále RL)

Anamnéza

V této rodině širší rodina nefiguruje. Matka je nezaměstnaná. O školní výsledky svých dětí se málo zajímá. Budoucí uplatnění dětí s nimi neřeší. Nejstaršímu synovi byl ve spolupráci s OSPOD zprostředkován kontakt na nízkoprahový klub, který nezl. často a rád navštěvuje. Společně čas matka s dětmi netráví.

Spolupráce

První kontakt OSPOD s matkou v roce 1996, kdy dala souhlas s osvojením dnes již zletilého syna. Poté v roce 2000, kdy porodila dvojčata Marii a Romana a neměla upraveny poměry, aby s nimi mohla být propuštěna z porodnice. Před porodem matka žila ve vyloučené lokalitě. Matce zprostředkován pobyt v AD, kde s nezl. dětmi pobývala do r. 2001. Probíhá řízení o úpravě poměrů, OSPOD ustanoven opatrovníkem nezl. Poté díky intervenci OSPOD matce přidělen obecní byt. Po ukončení rodičovské dovolené matka nastupuje do zaměstnání a nezl. do MŠ.

Při nástupu do první třídy nezl. Marii byl dán odklad školní docházky, nezl. Roman začal do první třídy nastupuje. Následující školní rok, kdy Marie nastoupila do ZŠ škola kontaktuje OSPOD s tím, že u nezl. jsou velké studijní a kázeňské nedostatky. Velký počet zameškaných hodin omluvených matkou. V této době začíná intenzivní spolupráce mezi OSPOD, rodinou a školou. Matka přestává pracovat a je v evidenci úřadu práce (dále ÚP).

Ve druhé třídě Marie opakuje ročník. Nezl. Roman je ve škole úspěšný, díky spolupráci s psychologkou OSPOD jsou mu zprostředkovány

různé mimoškolní aktivity. Od druhého stupně ZŠ začíná docházet do nízkoprahového klubu. Nezl. Marie opakuje ročník i na druhém stupni. Od sedmé třídy se u ní postupně projevuje záškoláctví, ze strany matky tento problém není dostatečně řešen. Od jejích třinácti let jsou časté její útky z domova, později i několikadenní. Začíná experimentovat s lehkými drogami, následně užívá pervitin. Vzhledem k těmto skutečnostem je na podnět kurátorky OSPOD rozhodnutím soudu umístěna do výchovného ústavu. V současné době má nedokončený osmý ročník ZŠ. Z výchovného ústavu v listopadu t.r. útek, v současné době je celostátně hledaná policie České republiky (dále PČR).

Nezl. Josefovi díky spolupráci OSPOD a MŠ již od jeho nástupu do předškolního zařízení byl přidělen asistent. Při nástupu do první třídy ZŠ se dobře začlenil, školní výsledky jsou průměrné. Do školy se nejčastěji připravuje se svým starším bratrem Romanem.

Analýza

Nezl. Roman od září studuje na obchodní akademii s dobrými výsledky. Škola ho baví, přípravu do školy zvládá bez větších obtíží. Matka se však o jeho studijní výsledky nezajímá. Na prvních třídních schůzkách na této škole nebyla, uvádí, že na tom nebyla v té době zdravotně dobře. Josefův školní prospěch a výsledky jsou matce díky spolupráci školy a OSPOD zprostředkovávány psycholožkou, matka třídní schůzky nenavštěvuje.

Rodina 3:

Matka (38 let) vyučena, nezl. Dominik (16 let) učební obor strojní zámečnický, otec není zapsán v RL, nezl. Jakub (12 let) 7. třída ZŠ, otec (40 let) zákl. vzdělání, nezl. Lucie (10 let) 5. třída ZŠ, otec (38 let) vyučen. Nezl. děti nejsou se svými otci v žádném kontaktu.

Anamnéza

V této rodině širší rodina nefiguruje. Matka je nezaměstnaná. O školní výsledky svých dětí se zajímá. Matka spolu s dětmi čas netráví. Budoucí uplatnění svých dětí s nimi řeší.

Spolupráce

První kontakt s rodinou v roce 2011, kdy se rodina přestěhovala ze severních Čech do naší městské části. V té době začalo probíhat řízení o určení otcovství k nezl. Jakobovi a následně úprava poměrů. OSPOD ustanoven opatrovníkem nezl. Jakuba. Do té doby nebyl otec zapsán v RL. Matka se však z finančních důvodů rozhodla situaci řešit. Následně byl OSPOD zprostředkován dětem příměstský letní tábor, který byl uhrazen z nadačního fondu. V průběhu roku 2012 matka otěhotní, po narození dítěte dává souhlas s osvojením, což velmi těžce nese nejstarší syn Dominik. Navázána spolupráce nezl. s psychologkou OSPOD.

Matka od počátku do současné doby bydlí s dětmi v hostelu, kde všichni obývají jednu místnost. Svou bytovou situaci odmítá řešit s obavou, že by byt nezvládala hradit vzhledem k tomu, že je nezaměstnaná. Po celou dobu za důvod své nezaměstnanosti uvádí svůj zdravotní stav, pokud OSPOD nabídne spolupráci se sociální kurátorkou, aby si matka např. podala žádost o ID, matka přestává spolupracovat.

Nezl. děti nemají ve škole žádné velké studijní ani kázeňské problémy. Matka se snaží se školou spolupracovat. Děti nikdy neměly a nemají žádné volnočasové aktivity, veškerý volný čas tráví na hostelu s ostatními spolubydlíci. Možnost nabídky úhrady těchto volnočasových aktivit nadačním fondem matka odmítá s odůvodněním, že děti žádné volnočasové aktivity nechtějí.

Analýza

Nezl. Dominik v současné době studuje učební obor, chce se brzy osamostatnit, ze spolupráce s psychologkou OSPOD vyplývá, že mu nevyhovuje pobývat se svými sourozenci a matkou v jedné místnosti,

pocit'uje nedostatek soukromí, což je vzhledem k jeho věku pochopitelné. Matka se v současné době o jeho školní prospěch zajímá okrajově. OSPODem zprostředkováno doučování v nízkoprahovém klubu, kam však Dominik dochází nepravidelně. Matka si není vědoma, že by bylo pro Dominika doučování potřebné. Sděluje, že ví, že syn se vyučí. Mladší sourozenci Jakub a Lucie svou přípravu do školy prozatím zvládají sami.

Rodina 4:

Matka (43 let), základní vzdělání, otec (46 let) základní vzdělání, zletilá Anna (22 let) nedokončila učební obor, Petr (17 let) učební obor mechanik, Pavel (14 let) 9. třída ZŠ.

Anamnéza

Zde širší rodina nefiguruje. Matka je zaměstnána. O školní výsledky svých dětí se nezajímá. Společně čas se svými dětmi netráví. Budoucnost svých dětí s nimi neřeší. Nezl. Petr a Pavel nejsou v současné době se svým otcem v žádném kontaktu.

Spolupráce

První kontakt s rodinou v roce 2010. Probíhá řízení o úpravě poměrů. OSPOD ustanoven opatrovníkem nezletilých. Matka v té době ve velké finanční tísní, čelí několika exekucím, doplácena dávkami státní sociální podpory. Nezl. je v době letních prázdnin zprostředkován příměstský tábor, který hradí nadační fond.

Vzhledem k velmi slabému školnímu prospěchu nezl. Petra je psycholožkou OSPOD zprostředkováno doučování ve škole. Nezl. Petr v pololetí osmé třídy neprospěl ze tří předmětů. Matka se školou nespolupracuje. S dětmi školní prospěch neřeší, do školy se s nimi nepřipravuje. Sděluje, že musí mít dvě zaměstnání, aby zvládala svou tíživou finanční situaci, nemá tudíž čas na to, aby zvládala dohlížet na školní přípravu svých synů. V pololetí deváté třídy nemá nezl. Petr díky pravidelnému doučování žádnou nedostatečnou a je přijat na učební obor.

V roce 2013 řeší policie ve spolupráci s OSPOD násilné vniknutí otce do domácnosti matky a její napadení, kterému jsou přítomni i nezl.

Následně otec trestně stíhán a odsouzen k nepodmíněnému trestu. U mladšího s bratry se později začíná projevovat posttraumatická stresová porucha z prožitého násilného napadení matky otcem. Psycholožkou OSPOD zprostředkována terapie, kam nezl. po dobu následujících dvou let docházel.

Analýza

Nezl. Petr s mírnými obtížemi studuje učební obor. Má snahu se vyučit. Matka se syna v rámci svých možností snaží podporovat. Ani s jednou ze škol, kam její synové docházejí, však nespolupracuje. Probíhá intenzivní spolupráce základní školy, do které nezl. Pavel dochází s OSPOD. Psycholožkou zajištěno doučování ve škole, tak jak tomu bylo i u staršího ze sourozenců v době, kdy tuto školu navštěvoval.

6.2 Použité metody

V mé bakalářské práci jsem použila metodu kvalitativního výzkumu, kterým jsou rozhovory. Tuto metodu jsem zvolila z důvodu velké výpovědní hodnoty rozhovorů. Vždy, před zahájením každého z rozhovorů, jsem rodiny seznámila s tím, za jakým účelem tyto rozhovory realizuji. Všechny rodiny s tímto souhlasily, což je doloženo v přílohách mé bakalářské práce.

Rozhovory jsou vedeny s rodinami, které jsou klienty OSPOD. Vedla jsem je s matkami a jejich nezletilými dětmi. U všech těchto rodin je mi známo jejich zázemí, v rámci své praxe na OSPOD s nimi spolupracuji od roku 2008.

Pro potřeby kvalitativního výzkumu jsem též čerpala ze spisové dokumentace, která je u těchto rodin na OSPOD vedena. Z této spisové dokumentace je známa rodinná historie, výchovné či kázeňské přestupky, či školní prospěch nezl. dětí. Ze spisové dokumentace vyplývá, kdo jsou rodiče nezl. dětí a z jakých rodin pocházejí, jaké je jejich vzdělání, materiální a kulturní zázemí rodiny. Ve spisové dokumentaci je obsažena i spolupráce se školou, kterou nezl. děti navštěvují.

6.3 Otázky

Otázky, které jsem v rozhovorech použila, vycházejí z mé praxe na OSPOD. Otázky jsem několikrát přepracovávala a průběžně konzultovala s psychologkou OSPOD. V těchto otázkách se dotazuji na to, z jakých rodin rodiče nezl. dětí pocházejí. Důležité je vzdělání jejich rodičů a taktéž rodičů samotných. Dále jsem se dotazovala na kulturní zázemí rodiny, zda tráví rodiče společně se svými dětmi volný čas. V neposlední řadě mě zajímalo, jak se rodiče zajímají o prospěch svých dětí, zda se se svými dětmi probírají jejich budoucí uplatnění.

Konkrétní okruhy otázek u vedených rozhovorů (příloha č. 3)

- Kdo jsou a z jakých rodin pocházejí
- Vzdělání rodičů a prarodičů
- Materiální a kulturní zázemí
- Jakým způsobem tráví svůj volný čas společně s rodiči
- Jak se chovají rodiče ve vztahu ke škole
- Co dělají děti ve volném čase (z pohledu samotných dětí a z pohledu jejich rodičů)
- Co budou/chtějí dělat až vyjdou školu

7 Popis a interpretace výsledků rozhovorů

Při popisu výsledků tohoto kvalitativního výzkumu nejlépe poslouží následující tabulka, kterou jsem si na základě provedených rozhovorů sestavila.

Tabulka č. 1 - Výsledky rozhovorů

dítě	školní prospěch	vzdělání matky	vzdělání prarodičů	řeší rodič s dítětem školní prospěch	řeší rodič s dítětem budoucí uplatnění	funkční širší rodina - prarodiče	rodiče tráví s dětmi volný čas
Martin	1	základní	střední	ANO	ANO	ANO	ANO
Marie	3	neukončené základní	neukončené základní	NE	NE	NE	NE
Roman	2	neukončené základní	neukončené základní	NE	NE	NE	NE
Josef	3	neukončené základní	neukončené základní	NE	NE	NE	NE
Dominik	2	vyučena	vyučeni	ANO	ANO	NE	NE
Jakub	2	vyučena	vyučeni	ANO	ANO	NE	NE
Lucie	2	vyučena	vyučeni	ANO	ANO	NE	NE
Petr	3	základní	vyučeni	NE	NE	NE	NE
Pavel	3	základní	vyučeni	NE	NE	NE	NE

Vysvětlivky:

prospěch 1 - výborný

prospěch 2 - průměrný

prospěch 3 -podprůměrný

Nejdříve jsem posuzovala vztah mezi prospěchem dětí, vzděláním rodičů a prarodičů. Jak vyplývá z výše uvedené tabulky, je patrné, že podprůměrný prospěch je celkem u čtyř dětí. U všech těchto dětí mají rodiče základní či neukončené základní vzdělání. U dvou prarodičů těchto dětí je neukončené základní vzdělání, u dalších dvou prarodičů je vzdělání vyučen. Děti s průměrným prospěchem jsou celkem 4. Tři rodiče těchto dětí jsou vyučeni a jeden rodič nemá ukončené základní vzdělání. Tři prarodiče těchto dětí jsou vyučeni a jedni prarodiče nemají ukončené základní vzdělání. Výborný prospěch má jedno dítě. Jeho rodič má základní vzdělání a prarodiče jsou středoškolsky vzdělání.

Dále jsem posuzovala vztah mezi prospěchem a zájmem rodičů o školní prospěch a budoucí uplatnění jejich dětí. U čtyř dětí, které mají podprůměrný prospěch a jejich rodiče o jejich školní prospěch ani o jejich budoucí uplatnění nejeví žádný zájem. U dalších čtyř dětí, které mají prospěch průměrný, se u jednoho dítěte rodič nezajímá ani o jeho prospěch ani o jeho budoucí uplatnění. U dalších tří dětí jejich rodiče zajímá, jaký mají školní prospěch a řeší s nimi jejich budoucí uplatnění. U jednoho dítěte, které má prospěch výborný jeho rodiče zajímá jeho školní prospěch i jeho budoucí uplatnění.

Ve třetí kategorii jsem posuzovala vztah mezi prospěchem a společným trávením volného času. Se čtyřmi dětmi, které mají podprůměrný prospěch, jejich rodič společně s nimi čas netráví. U čtyř dětí s průměrným prospěchem žádný s rodičů s nimi společně čas netráví. Jedno dítě s výborných prospěchem tráví společně s rodičem volný čas.

V poslední řadě jsem posuzovala vztah mezi školním prospěchem a fungující širší rodinou. Výsledky z výše uvedené tabulky ukazují, že pouze u jednoho dítěte, které má výborný prospěch, jsou fungující prarodiče. U ostatních osmi dětí funkční širší rodina není.

Z výše uvedené tabulky jsem se též snažila vyvodit vztah mezi tím, zda rodiče s vyšším vzděláním tráví se svými dětmi více společného času. Výsledky jsou následující: 2 matky, které jsou vyučené, se svými dětmi čas

společně netráví. Jedna matka, která nemá ukončené základní vzdělání, čas společně se svými dětmi netráví. Jedna matka, která má základní vzdělání se svým dítětem čas společně tráví.

Nyní se v následujícím textu pokusím o interpretaci výsledků svého kvalitativního výzkumu. Nejhorší prospěch vykazují ty děti, jejichž rodiče mají neukončené základní, nebo základní vzdělání. Lepší školní výsledky a školní průměr mají děti, jejichž rodiče jsou vyučeni. Tyto výsledky však neplatí stoprocentně. Školní prospěch ovlivňuje řada dalších faktorů. Protektivním faktorem u Martina s výborným školním prospěchem, jehož matka má základní vzdělání, může být středoškolské vzdělání jeho prarodičů, kteří v tomto případě fungují jako širší rodina. Naopak u dalších dětí Marie a Josefa, kteří mají školní prospěch podprůměrný, může být širší rodina, ve které jsou problémy s úrovní vzdělání napříč generacemi, faktorem rizikovým.

Aktivita rodičů, kteří se zajímají o známky svých dětí, mají zájem o jejich budoucí uplatnění a se svými dětmi jejich budoucnost řeší, přináší dětem lepší prospěch ve škole. Taktéž děti, jejichž rodiče s nimi společně tráví čas, jsou ve škole úspěšnější. Výše uvedené potvrzují nejen mnohé studie, ale i já osobně se s tímto na základě své praxe ztotožňuji.

Výsledky, které jsem vedenými rozhovory získala, v podstatě potvrdily vztah nepodnětného rodinného prostředí se vztahem ke vzdělání a školní úspěšnosti. Působení rodičů ovlivňuje postoje jejich dětí k hodnotě vzdělání a jejich školní úspěšnosti.

Za důležité je však třeba zmínit další faktory, které mají vliv na školní úspěšnost. K těmto faktorům patří osobnostní charakteristiky jednotlivých dětí. Každé dítě je jedinečné. V případě tohoto výzkumu musíme tedy zvažovat především psychickou kapacitu, sociální adaptabilitu, úroveň intelektového vývoje. Dále musíme vzít v úvahu povahové rysy a sociální adaptabilitu dítěte. V konkrétním případě Romana, jehož matka s ním školní prospěch neprobírá, nezajímají ji jeho školní výsledky, ani jeho budoucnost, má prospěch průměrný. Po ukončení základní školy pokračuje

na střední škole s maturitou. Roman nikdy netrávil mnoho svého volného času se svou rodinou. Díky sanaci rodiny, která v rámci sociálně-právní ochrany dětí probíhala a i nadále probíhá, byl Romanovi již na prvním stupni základní školy zprostředkován kontakt s nízkoprahovým klubem, kam nezletilý rád a často docházel a v současné době ještě nadále dochází. Naopak jeho sestra Marie základní vzdělání neukončila a v současné době je na útěku z VÚ.

Jak vyplývá z výše uvedeného, Roman paradoxně nepotvrzuje cíl a tím je souvislost nepodnětného rodinného prostředí a dosaženého vzdělání. Myslím si však, že velký podíl na jeho školních výsledcích a současném studiu na střední škole má i práce psycholožky OSPOD, která se již v době, kdy byl Roman na prvním stupni, snažila podchytit jeho zájem o učení prostřednictvím nabídky mimoškolních aktivit a kroužků. Roman tedy již prakticky od počátku školní docházky trávil velké množství času formou různých plnohodnotných volnočasových aktivit.

V dalším konkrétním případě Martina, který své nadání a schopnosti má možnost rozvíjet na osmiletém gymnáziu internátního typu. Toto studium mu bylo zprostředkováno naším OSPOD a taktéž sociální stipendium, na základě kterého zde Martin studuje. Na tomto gymnáziu mu je umožněno zúčastňovat se velkého množství školních aktivit, různých mimoškolních pobytů a kurzů, které by mu jeho rodina neměla možnost jak z finančních, tak ze sociálních důvodů při studiu např. na klasickém gymnáziu zprostředkovat.

Ve výše uvedeném šetření se jedná o výzkum rodin z pohledu OSPOD Praha 20. Při vyhodnocování a interpretaci výsledků mne však dále napadla možnost návaznosti na tento výzkum z pohledu školy a to přímo konkrétních učitelů těchto dětí. Jistě by bylo zajímavé zjistit, jaké by byly výsledky výzkumu těchto dětí a rodin z jejich pohledu.

8 Závěr a diskuse

Nikdo dnes nepochybuje o tom, že rodina, do které se rodíme, ve které vyrůstáme a žijeme, v nás zanechává zřetelné stopy a ve velké míře nás poznamenává a ovlivňuje. Největší vliv na to, jakého vzdělání dítě nakonec dosáhne, mají jeho rodiče. Během své praxe na OSPOD jsem výše uvedené poznala nesčetněkrát. Ze zákona o sociálně právní ochraně mají sociální pracovníci povinnost děti vyrůstající v podmínkách ohrožujících jejich zdravý vývoj aktivně vyhledávat. Neméně důležitou úlohu zde má i škola, kterou nezletilé děti navštěvují. A to, jakým způsobem v těchto případech probíhá její spolupráce s rodinami těchto dětí. Jak uvádí ve své publikaci Sociologie výchovy a školy R. Havlík, funkce rodiny a školy se svým způsobem doplňují v tom, že každá z těchto institucí udržuje kontinuitu sociálního řádu.

Na OSPOD, kde pracuji, je zaměstnána dětská psycholožka, která navštěvuje místně příslušné školy a navazuje kontakt s dětmi. V častých případech jsou rodiny těchto dětí našimi klienty. V některých případech se však díky její práci dozvídáme o dětech, které jsou nadané, nebo vynikají v nějaké činnosti, jejich rodina je však nedokáže, nebo neumí podpořit, aby se rozvíjely. Proto nastává otázka, jak s těmito dětmi následně pracovat, rozvíjet jejich schopnosti a talent, pokud jim toto nemůže zprostředkovat prostředí, ve kterém vyrůstají, a tím je jejich rodina. Jedná se například o doučování zdarma, pedagogickou nápravu s pomocí speciálního pedagoga. Neméně důležitou úlohu hraje aktivní trávení volného času těchto dětí. Jedná se o zájmovou činnost, jakou mohou být např. kroužky, sport či návštěvy klubů. Vždy záleží na konkrétním dítěti.

Nikde v zákoně o sociálně právní ochraně dětí však návazná pomoc a spolupráce OSPOD není ošetřena. Podpůrná opatření jsou obsažena ve vyhlášce č. 72/2005 Sb. a 73/2005 Sb., v platném znění. Tyto právní předpisy zahrnují poskytování a podmínky pro využívání služeb školských poradenských zařízení při vzdělávání žáků. Účelem těchto služeb je

přispívat zejména k vytváření vhodných podmínek pro zdravý tělesný a psychický vývoj žáků, pro jejich sociální vývoj, pro rozvoj jejich osobnosti před zahájením vzdělávání a v průběhu vzdělávání a naplňování vzdělávacích potřeb a rozvíjení schopností, dovedností a zájmů.

Já sama se na základě zkušeností z praxe domnívám, že jednou z cest, jak tuto pomoc dětem z nepodnětného rodinného prostředí kompenzovat se naskýtá např. v metodice vytvoření pracovního místa psychologa v rámci OSPOD, který by tyto děti vyhledával a následně s nimi pracoval tak, jak uvádím v konkrétním případě OSPOD Praha 20. Dobrou zkušenost, týkající se pomoci dětem ze sociálně slabých rodin v naší městské části, máme též s nadačním fondem, který poskytuje finanční prostředky těmto dětem na mimoškolní aktivity, kroužky, tábory a školní potřeby a pomůcky.

Dále se domnívám, že by pro tyto děti byla neméně přínosná fungující spolupráce mezi učiteli, sociálními pracovníky, speciálními pedagogy a psychology. Dobrou myšlenkou, kterou např. konkrétně realizuje Základní škola v Lounech je zřízení školního poradenského pracoviště, ve kterém je zaměstnán i sociální pracovník a které poskytuje služby žákům, rodičům a pedagogům.

Co se týká poskytování podpory rodinám, má v rámci systému péče o ohrožené děti OSPOD v tomto důležitou roli. Jestliže tedy OSPOD disponuje dostatečnými nástroji, mezi které podle mého názoru, který mi má praxe potvrdila, patří psycholog, může svou roli lépe využít ve prospěch dětí vyrůstajících v nepodnětném prostředí.

9 Seznam literatury

GIDDENS,A. *Sociologie*. 2.vyd. Praha: Argo 2013

ISBN 928-80-257-0807-1

HAVLÍK,R. KOŤA,J. *Sociologie výchovy a školy*. 1.vyd. Praha: Portál,

2002. ISBN 80-7178-635-7

HAVLÍK,R. HALÁSZOVÁ,V. PROKOP,J. *Kapitoly ze sociologie výchovy*. Praha 1996. ISBN 80-86039-2

HELUS,Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*.2.vyd.Grada,2015

ISBN 978-80-247-4674-6

HENDL,J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1.vyd. Praha:

Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

HVOZDÍK,J. *Psychologický rozbor školských neúspěchů žiakov*. SPN, Bratislava 1973.

HVOZDÍK,J. *Základy školskej psychológie*, SPN, Bratislava 1986.

KLEIN,V. ROSINSKÝ,R. *Sociálna pedagogika pre pomáhajúce profesie*.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. ISBN 978-80-8094-835-1

KRAUS,B., POLÁČKOVÁ,V. *Člověk, prostředí, výchova*. 1.vyd. Brno:

Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2

KRAUS,B. *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008

ISBN 978-80-7367-383-3

KELLER,J. Každý má své síť. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2012, roč.

12, č.1, s. ISSN 12-6204

KOZLOVÁ,L., KUBELOVÁ, V. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci.* 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: Zdravotně sociální fakulta, 2009. ISBN 978-80-7394-155-0

KVAPILOVÁ,S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky.* Vydavatelství Univerzity Palackého Olomouc 1996. ISBN 80-7067-669-8

LAŠEK,J. MANĚNOVÁ.M. *Základy statistického zpracování pedagogicko-psychologického výzkumu.* Gaudeamus, 2009

MÁCHOVÁ,J. *Spor o rodinu.* 1.vyd. Praha 1979

MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie.* 1. vyd. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-006-5

MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů.* 1. vyd. Praha: MAXDORF, 2000. ISBN 80-85912-29-5

PROCHÁZKA,M. *Sociální pedagogika.* Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3470-5

ŘÍČAN,P. *Cesta životem: vývojová psychologie.* 2. vyd Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7

SOBOTKOVÁ,I. *Psychologie rodiny,* 3.vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 9788026202172

SINGLY,FRANCOISDE. *Sociologie současné rodiny.* 1.vyd. Praha:Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1

Internetové zdroje:

BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část – Citace: metodika a obecná pravidla.* (online), 2006 (cit. 15.7.2013). Dostupné z: <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>

BOLDIŠ,P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typu dokumentů.* (online). 2006 (cit.15.7.2013). Dostupné z: <http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>

<http://www.mpsv.cz//cs/14304>

Právní předpisy:

zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

vyhláška č.73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, ve znění pozdějších předpisů

Přílohy

Příloha 1

Prohlášení o poučeném souhlasu k rozhovoru do Bakalářské práce

Prosím, před podpisem tohoto Prohlášení o poučeném souhlasu si pečlivě přečtete **Informační list pro účastníka** v příloze tohoto prohlášení.

Prohlášení o poučeném souhlasu:

Já, níže podepsaná/ý, tímto stvrzuji, že moje účast na rozhovoru je dobrovolná a že mne Jitka Pilcová informovala o průběhu rozhovoru. Bylo mi umožněno vše si řádně rozvážit a měl/a jsem také možnost zeptat se na vše, co považuji za podstatné. Považuji mé poučení za dostatečné, nemám dalších otázek a souhlasím s účastí na rozhovoru tak, jak mi byl popsán. Kopie tohoto formuláře poučeného souhlasu mi byla poskytnuta.

Jméno a příjmení:

V.....dne.....

podpis

Prohlášení výzkumníka / osoby, která s účastníkem probírala podmínky výzkumu a poučeného souhlasu

Já, níže podepsaná, svým podpisem stvrzuji, že jsem účastníkům rozhovoru předložila informační list a projednala jsem s nimi podmínky našeho rozhovoru. Stvrzuji, že účastníci rozhovoru rozumí tomu, jak budeme postupovat a spolupracovat. Také stvrzuji, že účastníci rozhovoru měli možnost ptát se na otázky týkající se rozhovoru a výzkumu. Potvrzuji, že jsem na otázky odpověděla správně a korektně, jak nejlépe dovedu. Potvrzuji, že účastníci souhlasili s rozhovorem svobodně a dobrovolně.

Kopie tohoto formuláře poučeného souhlasu byla účastníkům poskytnuta.

V.....dne.....

podpis

Výzkumník:

jméno a příjmení: Jitka Pilcová

e-mail: jitkapilcova@seznam.cz

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Vladimír Mašát

místo pracoviště: P. O. Box 529, Černá 9, 115 55 Praha 1

Příloha 2

Příloha k Prohlášení o poučeném souhlasu

Informační list pro účastníka rozhovoru do Bakalářské práce

Kdo jsem a co je mou prosbou

Jsem studentka Evangelické teologické fakulty UK v Praze, oboru Pastorační a sociální práce. Píši bakalářskou práci na téma: Vliv rodinného prostředí na význam vzdělávání

Cíle bakalářské práce: Souvisí nepodnětné prostředí v rodinách se vztahem ke vzdělání a školní úspěšnosti dětí

Dovoluji si Vás požádat o spolupráci pomocí rozhovoru.

Čas rozhovoru bude přibližně půl hodiny. Ráda bych Vás požádala o souhlas se zvukovým záznamem rozhovoru, který je pro mne nezbytný k následnému zpracování z rozhovoru získaných dat. Nahraný rozhovor přepíši do písemné podoby a poté zvukový záznam vymažu.

Doslovné znění rozhovoru bude přílohou bakalářské práce. Po domluvě je také možné zveřejnit rozhovor jako anonymní.

Dobrovolnost

Rozhovor je pro Vás zcela dobrovolný a máte možnost od něj kdykoli v jeho průběhu odstoupit.

Velmi Vám děkuji a vážím si Vašeho času stráveného se mnou.

Jitka Pilcová

e-mail: jitkapilcova@seznam.cz

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Vladimír Mašát

místo pracoviště: P. O. Box 529, Černá 9, 115 55 Praha 1

Příloha 3

Rozhovory

Rodina 1

Matka 1 samoživitelka, ukončené základní vzdělání na praktické ZŠ. 2 děti, syn Filip 8 let, těžce zdravotně postižený, speciální ZŠ, matka o něho celodenně pečuje. Syn Martin 15 let, studuje na Open gate na sociálním stipendiu. Otec má novou rodinu, se svými syny není v žádném kontaktu.

Výzkumník: Jaké je vzdělání Vašich rodičů?

Matka 1: Oba mají maturitu. Jo maturitu, jsou chytrí.

V.: Jak Vaši rodiče s Vámi v dětství trávili společně volný čas?

M 1.: Jezdili jsme společně na výlety, chodili do kina, jezdili na společné dovolené. Myslím, že se nám s bratrem rodiče hodně věnovali

V.: Jak se rodiče s Vámi připravovali do školy, chodili na třídní schůzky, jak často jste si o škole spolu povídali.

M 1.: Více jsem se do školy připravovala s tátou, i když byl přísnější, o škole jsme si taky víc spolu povídali a na třídní schůzky chodili oba rodiče.

V.: O tom co Vás zajímá, co je pro Vás důležité, co byste v životě jednou chtěla dělat, jste si povídala s rodiči též?

M 1.: Určitě, víc ale s tátou.

V.: Jak dnes se svým synem Martinem trávíte společně volný čas?

M 1.: Toho času není moc. Filip mi hodně času zabere. Vlastně se věnuju jen dětem, na nic jinýho mi čas nezbyvá. Martin je přes týden ve škole, ale o víkendech se snažím, abychom byli všichni tři co nejvíc spolu, třeba jezdíme za známými, chodíme na houby, a tak. Taky chci po Martinovi, aby se taky doma učil, i když vím, že jsme spolu jen o tom víkendu, tak.

V.: Říkáte synovi, co byste chtěla, aby jednou v životě dosáhl, jste na něj pyšná, máte radost z toho, že studuje tak prestižní školu.

M 1.: Jo, říkám mu, že bych chtěla, aby šel studovat vysokou, protože je chytrej, je opravdu chytrej. Chci, aby se mu povedlo to, co se nepovedlo mě. Chci, aby na tom byl jednou v životě dobře. Dneska je doba těžká, proto mu třeba říkám, aby uměl hodně jazyků, může cestovat, může dělat to, co jsem nemohla dělat já.

V.: Co považujete v životě pro Vašeho syna za nejdůležitější?

M 1.: Aby měl hodně v hlavě, protože to mu nikdo nevezme, musí se hodně učit a dál studovat. A taky je důležitý zdraví.

Výzkumník: Jak trávíš Martine s rodinou společný čas?

Martin: Různě, hodně si povídám s dědou – o historii a fyzice. S mámou chodíme společně s bráchou se projít. Nebo jdeme jen sami dva, bráchu Filipa hlídá babička. Babičce říkám novinky ze světa, co vůbec nevěděla, jo a taky mámu učím třeba anglicky.

V.: Povídáš si s mámou o škole? Co spolu ohledně školy řešíte?

M.: No máma věří, že mám na lepší známky, na jedničky a dvojky, což je pravý opak toho, co si myslím já. Já jsem pesimista, nemám v sobě sebedůvěru, takže si to nemyslím.

V.: Jak vzpomínáš na dobu, kdy jsi byl malý, s kým ses připravoval do školy? Kdo Ti četl pohádky, s kým sis nejvíce povídal?

M.: Nejvíce s babičkou a s dědou, máma chodila hodně do práce, když ještě nebyl na světě brácha. Tak jsem se nejvíce učil s babičkou a úkoly jsem s nima taky dělal. No a nejvíce mi četla pohádky babička. Byla v té době už doma, děda i máma chodili do práce. Ale vždycky jsem pak čekal na mámu, až přijde večer z práce a teprve pak jsem usnul.

V.: Povídáš si s mámou o své budoucnosti, řešíte jí spolu?

M.: No bohužel až moc. Máma řeší, co bych měl dělat, ať studuju, a až dostuduju co bych měl dělat. Moc to řeší. Třeba teď jsme si měli ve škole vybírat další jazyk, moc jsem chtěl francouzštinu, ale máma mi to nechtěla dovolit. Že prej je k ničemu a je těžká, tak jsem si zvolil, teda spíš máma zvolila španělštinu. Ale teď, když mám tu španělštinu, tak vím, že mi máma nedala možnost volby.

V.: Co považuješ v životě z tvého pohledu za nejdůležitější?

M.: Řídím se citátem J.Lenona – hlavně bejt šťastnej. Čím chci být až budu velkej, hlavně být šťastnej. A chci jít za svým cílem. Nejdůležitější je ten úspěch, abych byl šťastnej a spokojenej, potřebuju bejt úspěšnej. To je pro mě důležitý.

Rodina 2

Matka 2 nedokončené základní vzdělání, nezaměstnaná, 4 děti. Dcera Marie 15 let, umístěna ve výchovném ústavu, ukončila osmou třídu, nastupuje na potravinářské učiliště, syn Roman 15 let (dvojče Marie), zákl. vzdělání, pokračuje na obchodní akademii, syn Josef 9 let, základní škola, Krystýna 9 let (dvojče Josefa), zdravotně postižená, umístěna v ústavu sociální péče. Děti mají různé otce, kteří s nimi nejsou v žádném kontaktu.

Výzkumník: Jaké je vzdělání Vašich rodičů?

Matka 2: Já já nevím, naši měli hodně dětí, máma byla doma s náma. My jsme nikdy tak nějak o tom co oni mají za školu nemluvili.

V.: Jak Vaši rodiče s Vámi v dětství trávili společně volný čas?

M 2.: To si moc už nepamatuju, nejvíc jsme běhali po venku, máma s tátou s námi moc nebyli. Měli jiný starosti. Bylo to tak rozdělený, dospělý a děti. Tak to fungovalo a tak si to teda pamatuju.

V.: Jak se rodiče s Vámi připravovali do školy, chodili na třídní schůzky, jak často jste si o škole spolu povídali.

M 2.: Naši snad neuměli ani psát, tenkrát se na to tak nedalo. Jak nás bylo hodně, tak v tom měli zmatek, no. Škola se moc neřešila, byly jiný starosti.

V.: O tom co Vás zajímá, co je pro Vás důležité, co byste v životě jednou chtěla dělat, jste si povídala s rodiči též?

M 2.: No moc ne, tak to u nás nebylo, to ne. Jak říkám, rodiče měli jiný starosti, práci, aby nás všechny uživili, tak to se starali, starali se dobře, to jo.

V.: Jak dnes se svými dětmi trávíte společně volný čas?

M 2.: Chodíme k ségře, taky jezdíme za Maruškou do výchovňáku a tak. Jinak všechno normálně, tak jako ostatní, no. Koukáme na televizi, děti taky běhají po venku, jako my, když jsme byli malí.

V.: Říkáte svým dětem, co byste chtěla, aby jednou v životě dosáhly, jste na ně pyšná, máte radost z toho, jak prospívají ve škole?

M 2.: No co na to říct. Radost dělá Roman, ten dělá velkou radost. Je šikovnej, hodně šikovnej. Velkou radost mi dělá. Naše Maruška zlobí, no. Nikdy se nechtěla učit, škola jí nebavila, jééé co já jsem se jí nanadávala, ať se kouká učit. Ale ona nikdy neposlechla a teď to má, je ve výchovňáku, no co můžu dělat. No a náš Pepa, ten je ještě malej, no. Škola ho ale taky moc nebaví, nevím co s ním.

V.: Co považujete v životě pro své děti za nejdůležitější?

M 2.: Ježíš, jak to říct. Ať jsme zdraví.

Výzkumník: Jak trávíš Maruško se svou rodinou společný čas, když přijedeš domů z VÚ na víkend?

Marie: No chodíme hodně na návštěvy, máma má hodně příbuzných. A taky jsem hodně venku, ale ne s mámou, ani s bráchama, ale s lidma, se kterýma se znám. To jsem tedy hodně často pryč.

V.: Povídáš si s mámou o škole? Co spolu ohledně školy řešíte?

M.: No moc ne, mě to ve škole nebaví, bavilo mě to na základce, ale ve výchovňáku ne. I když tady mám lepší známky, ale je to asi tím, že tady do té školy musím chodit. Doma jsem na školu kašlala, a máma mi akorát nadávala. Ale co, když mě to ve škole nebaví.

V.: Jak vzpomínáš na dobu, kdy jsi byla malá, s kým ses připravovala do školy? Kdo Ti četl pohádky, s kým sis nejvíce povídala?

M.: No občas se se mnou do školy učila i máma. Pohádky nečetla, ani nepovídala, to nééé, to mi připadá blbý. Koukali jsme se na ně v televizi. Přeci jsou v televizi a hodně pohádek.

V.: Povídáš si s mámou o své budoucnosti, řešíte jí spolu?

M.: Nééé (Marie se dlouze směje). Na dotaz, proč se tak usmívá, říká, že jí to přijde divný.

V.: Co považuješ v životě z tvého pohledu za nejdůležitější?

M.: Je to jedno, hlavně abych něco dělala. Teda to chce máma, já ještě nevím. Ani nad tím nějak moc nepřemejšlim.

Výzkumník: Jak trávíš Romane se svou rodinou společný čas?

Roman: Já doma moc nejsem, radši jsem venku a hodně rád chodím do nízkoprahu, tam jsem hodně, hodně. Taky se hodně vídám s klukama ze třídy. Chodíme hrát fotbal, nebo chodíme běhat.

V.: Povídáš si s mámou o škole? Co spolu ohledně školy řešíte?

R.: No tak to teda ne, vůbec, mámu to ani nezajímá, nikdy jsme to tak neměli, že bysme se bavili hodně o škole.

V.: Jak vzpomínáš na dobu, kdy jsi byl malý, s kým ses připravoval do školy? Kdo Ti četl pohádky, s kým sis nejvíce povídal?

R.: No já jsem byl fakt hodně, teda nejvíc venku, doma mě to nebavilo, tam mě nic nebavilo. Když jsem byl hodně malej, tak mi asi máma do školy

pomáhala s tím, co jsem potřeboval, asi jo, už si to moc nepamatuju. Ted' se už učím sám, moc se neučím, docela mi to jde.

V.: Povídáš si s mámou o své budoucnosti, řešíte jí spolu?

R.: Ne tak to teda ani ne, teda vůbec ne. Máma je trochu někde jinde.

V.: Co považuješ v životě z tvého pohledu za nejdůležitější?

R.: Asi si dodělat školu, to asi jo, no. Jinak teda nevím.

Výzkumník: Jak trávíš Pepo s mámou a s bráchou čas, když máte volno?

Josef.: Já nevím, asi se koukáme na televizi a tak, taky chodíme na návštěvu s mámou.

V.: Povídáš si s mámou o škole? Co spolu ohledně školy řešíte?

J.: O škole moc ne, ale s úkolem mi někdy pomůže a taky mi pomáhá brácha, ten mi i úkol napíše, (Josef se usmívá).

V.: Kdo se s Tebou tedy nejvíc připravuje do školy? Kdo Ti čte pohádky, s kým si nejvíc povídáš?

J.: Nejvíc mi do školy pomůže brácha a pak taky máma, no. Na pohádky se koukáme v televizi. Já si nečtu, mě nebaví číst, to k ničemu není. Víte, že máma to moc neumí, číst moc neumí, to víte?

V.: Povídáš si s mámou o tom, co bys chtěl jednou dělat?

J.: Já bych chtěl bejt hasič, ale máma mi řekla, že je to blbý. No tak teda nevím, co jednou budu.

Rodina 3

Matka 3 je vyučena pánskou krejčovou. 4dětí, nezaměstnaná, bydlí spolu se svými dětmi na ubytovně. Syn Dominik 16 let, učební obor mechanik, syn Jakub 12 let, základní škola, dcera Lucie 10 let, základní škola. Čtvrtý syn byl po narození dán matkou do osvojení. Každé z dětí má jiného otce, nejsou s dětmi v žádném kontaktu.

Výzkumník: Jaké je vzdělání Vašich rodičů?

Matka 3: Oba byli vyučení, brzo zemřeli, maminka na rakovinu a tatínek spáchal sebevraždu, protože se strašně trápil, měl maminku hodně rád.

V.: Jak Vaši rodiče s Vámi v dětství trávili společně volný čas?

M 3.: Spíš se věnovali sami sobě než nám dětem. Moc času nám asi nevěnovali, když na to tak myslím, ale měli nás děti určitě rádi.

V.: Jak se rodiče s Vámi připravovali do školy, chodili na třídní schůzky, jak často jste si o škole spolu povídali.

M 3.: Vyrůstali jsme na venkově, tam se to tak nebralo, byli jsme spíš zvlášť rodiče a zvlášť děti. Naši se s námi moc neučili, spíš jsme si pomáhali se sourozenci navzájem. Měli hodně práce, tak se nemohli starat ještě o školu.

V.: O tom co Vás zajímá, co je pro Vás důležité, co byste v životě jednou chtěla dělat, jste si povídala s rodiči též?

M 3.: Moc ne, nevzpomínám si moc. Nemyslím, že by to rodiče nějak zajímalo. Opravdu asi ne.

V.: Jak dnes se svými dětmi trávíte společně volný čas?

M 3.: Nemáme moc peněz, proto s dětmi moc nikam nemůžu. Jsme tady rádi, je to tu fajn, lidí jsou tu taky moc fajn, děti jsou tu rádi. Mají tu spoustu kamarádů, ještě nikde jsme nebyli tak spokojení, opravdu se nám tu hodně líbí.

V.: Říkáte svým dětem, co byste chtěla, aby jednou v životě dosáhly, jste na ně pyšná, máte radost z toho, jak prospívají ve škole?

M 3.: Jo mám radost, jsou šikovní, hlavně Kuba a Lucka, mám z nich radost.

V.: Co považujete v životě pro své děti za nejdůležitější?

M 3.: Aby děti byly spokojené, mít se trochu líp, přeju jim, aby byly v životě spokojení.

Výzkumník: Jak trávíš Dominiku se svou rodinou společný čas?

Dominik: Teď, co jsem nastoupil učňák, se musím dost učit. Jinak jsme tady, na ubytovně.

V.: Povídáš si s mámou o škole? Co spolu ohledně školy řešíte?

D.: Máma mi pořád říká, ať se učím. Taky řešíme praktický věci kolem, potřebuju toho hodně do školy a je to drahý.

V.: Jak vzpomínáš na dobu, kdy jsi byl malý, s kým ses připravoval do školy? Kdo Ti četl pohádky, s kým sis nejvíc povídal?

D.: Když jsem byl malej, hodně jsme se stěhovali, ale tady jsme už pět let, jsme tu jako doma. Máma měla hodně starostí, tak jsem se jí snažil hodně pomáhat. Jo, četla mi, povídali jsme si, teď už tak ne.

V.: Povídáš si s mámou o své budoucnosti, řešíte jí spolu?

D.: Někdy si s mámou říkáme, co bych chtěl a co ne, máma to ví.

V.: Co považuješ v životě z tvého pohledu za nejdůležitější?

D.: Mít dobrou práci, abych se měl dobře.

Výzkumník: Jak trávíš Jakube se svou rodinou společný čas?

Jakub: Jsme hodně s mamkou a Luckou, nebo já s Luckou a s ostatníma dětma tady. My nikam moc nejezdíme, protože na to nemáme. Jsme hodně venku, to mě baví a mám na starosti Lucku, to mě baví, já se o ní rád starám.

V.: Povídáš si s mámou o škole? Co spolu ohledně školy řešíte?

J.: Domácí úkoly, taky to, co potřebuju do školy a na obědy třeba nemusím chodit, máma vaří, vaří moc dobře. Je to lepší, než bych chodil do školy a taky levnější.

V.: Jak vzpomínáš na dobu, kdy jsi byl malý, s kým ses připravoval do školy? Kdo Ti četl pohádky, s kým sis nejvíc povídal?

J.: Když jsem byl malej, tak to si moc nepamatuju, ale měl jsem dvě knížky, a ty jsem si hodně prohlížel. Ale ty se asi při stěhování někam ztratily. Už je vlastně ani nemáme. Úkoly mi pomáhala máma, psala i četla se mnou, co jsem potřeboval do školy si přečíst. Je hodná.

V.: Povídáš si s mámou o tom, co bys chtěl dělat, až budeš velký?

J.: Někdy jo, ale je to tajemství. Nemusím o tom mluvit?

V.: Co si myslíš, že je v životě nejdůležitější?

J.: To je těžká otázka, asi peníze a mít dobrou rodinu.

Výzkumník: Jak trávíš Lucko se svou rodinou společný čas?

Lucie: Jsem hodně s bráchou Kubou, a taky s dětma tady z ubytovny. Máma je spíš s dospělejma. Je mi líto, že nemáme moc peněz, ale zase tolik mi to nevádí, to ne, nevádí mi to.

V.: Povídáš si s mámou o škole? Co spolu ohledně školy řešíte?

L.: Jo povídáme si co je ve škole nového, jaké je třeba ten a ten učitel, nebo učitelka a tak. Na školu v přírodě třeba nejezdím, stojí hodně peněz, tak si o tom s mámou povídáme, že to nejde, prostě to nejde, je to tak.

V.: Ještě si pamatuješ na to, když jsi byla malá, s kým ses připravovala do školy? Kdo Ti četl pohádky, s kým sis nejvíce povídala?

L.: Mamka mi četla pohádku, tu o víle, tu jsem měla ráda. Povídáme si s mamkou pořád, líbí se mi to, si s ní povídat. A taky hodně s bráchou Kubou, hodně jsme spolu, chodíme spolu ven, je to můj velký brácha.

V.: Povídáš si s mámou o tom, co bys chtěla dělat, až budeš velká?

L.: Chtěla bych být kadeřnice a mít svůj salon, to by bylo fajn. Mamce se to taky líbí.

Rodina 4

Matka 4 základní vzdělání, zaměstnaná jako pomocná síla v restauraci, 3 děti. Zletilá dcera Anna nedokončila učební obor, v evidenci uchazečů o zaměstnání, rozhovor odmítla. Syn Petr, 18 let, učební obor automechanik, syn Pavel 14 let, základní škola. Otec se svými syny po rozvodu s matkou není v žádném kontaktu.

Výzkumník: Jaké je vzdělání Vašich rodičů?

Matka 4: Maminka byla kuchařka a otec asi zámečnick, to už tak úplně nevím, vyučený, ale byl šikovný.

V.: Jak Vaši rodiče s Vámi v dětství trávili společně volný čas?

M 4.: Myslím si, že hodně, jezdili jsme na chatu, na vodu a tak různě. Hodně jsem taky byla s bratrem, běhali jsme po venku.

V.: Jak se rodiče s Vámi připravovali do školy, chodili na třídní schůzky, jak často jste si o škole spolu povídali?

M 4.: Do školy se s námi učili oba, chtěli, abychom s bratrem měli všechno v pořádku. Dobře se o nás starali, do školy chodil tatínek. Maminka se starala o to okolo, jako o domácnost. Tatínek říkal, že on je vyučenej, my se taky vyučíme, ale mě pak už v pubertě škola nebavila a nešla, tak jsem se ani nevyučila.

V.: O tom co Vás zajímá, co je pro Vás důležité, co byste v životě jednou chtěla dělat, jste si povídala s rodiči též?

M 4.: No to ani tak ne, spíš s bratrem, s tím ano. A taky s holkama ze školy, s našima moc ne.

V.: Jak dnes se svými dětmi trávíte společně volný čas?

M 4.: Mám směny, je to dřina, jsem hodně unavená. Nejstarší Anička bydlí u přítele a kluci ti vždycky radši chodili ven s dalšíma rukama, tak nevím, asi si spolu s nima někdy povídám. Hlavně, když zlobí ve škole a neučí se, to nevím, co pak s nima. Jsou paličatí.

V.: Říkáte svým dětem, co byste chtěla, aby jednou v životě dosáhly, jste na ně pyšná, máte radost z toho, jak prospívají ve škole?

M 4.: Ve škole jim to moc nejde, často se o tom spolu hádáme, mrzí mě to. Neumím jim moc poručit, chci být kamarádká, ale nějak mi to nejde. Ale jinak jsou kluci hodní. No jenom trochu líp kdyby jim to šlo v té škole.

V.: Co považujete v životě pro své děti za nejdůležitější?

M 4.: Aby se Pěťa vyučil, když Anička toho nechala a Pavlík taky aby dodělal školu. To je důležitý. Aby třeba nemusely v životě jen mejt špinavý nádobí, jako já.

Výzkumník: Jak trávíš Petře se svou rodinou společný čas?

Petr.: Hodně hrajeme s bráchou hry, někdy k nám na návštěvu přijede ségra. S mámou moc ne, je v práci.

V.: Povídáš si s mámou o škole? Co spolu ohledně školy řešíte?

P.: Máma mi pořád říká, abych se učil. Na základce mi to moc nešlo, to se hodně zlobila. Teď je to lepší, baví mě hlavně praxe, když jsme v dílně, to mě baví. Mistr mě chválí, že prej jsem šikovnej. A když jsem to říkal mámě, tak se smála. Myslel jsem, že bude mít radost.

V.: Jak vzpomínáš na dobu, kdy jsi byl malý, s kým ses připravoval do školy? Kdo Ti četl pohádky, s kým sis nejvíc povídal?

P.: Asi mi se školou pomáhala máma a trochu i táta, když byl ještě s námi. Pohádky mi nečetli, nevím, už si to moc nepamatuju.

V.: Povídáš si s mámou o své budoucnosti, řešíte jí spolu?

P.: Jo, máma pořád říká, abych se vyučil, to je hodně, co jí zajímá.

V.: Co považuješ v životě z tvého pohledu za nejdůležitější?

P.: No abych se vyučil, ne. Všichni mi to říkaj a já to vím taky.

Výzkumník: Jak trávíš Pavle se svou rodinou společný čas?

Pavel.: Nejvíc jsem s bráchou, docela si rozumíme, pak taky je s námi občas máma. Ale ta pracuje, teď už víc, když jsme velký. Ale když jsme byli malí, tak taky byla skoro pořád v práci.

V.: Povídáš si s mámou o škole? Co spolu ohledně školy řešíte?

P.: Jo, pořád mi říká, ať se učím, protože mi to ve škole moc nejde. Proto se na mě i hodně zlobí.

V.: Jak vzpomínáš na dobu, kdy jsi byl malý, s kým ses připravoval do školy? Kdo Ti četl pohádky, s kým sis nejvíc povídal?

P.: Asi s mámou, ta byla s námi nejvíc, táta byl pořád v práci, když ještě u nás bydlel. S mámou jsem si taky povídal. Myslím, teda.

V.: Povídáš si s mámou o své budoucnosti, řešíte jí spolu?

P.: Mára chce, abych šel na učňák jako brácha, abych dodělal učňák. Brácha ho snad taky dodělá. Mára bude ráda.

V.: Co považuješ v životě z tvého pohledu za nejdůležitější?

P.: To je těžká otázka, je hodně důležitých věcí v životě, asi bejt spokojenej.